

Od autora bestselleru
Moja studená vojna

RENÉ BENDA

**MOJA
VOJNA**

**II. DIEL
VÝLET DO LAS PALMAS**

MOTÝČ

MOJA VOJNA

RENÉ BENDA

MOJA VOJNA

II. DIEL

VÝLET DO LAS PALMAS

VYDAVATELSTVO MOTÝL

Tento román je výsledkom fikcie. Všetky udalosti, dialógy a postavy, okrem všeobecne známych historických a verejne činných osobností, sú výsledkom autorovej predstavivosti a nezakladajú sa na skutočnosti. Akákoľvek podobnosť s ešte žijúcimi alebo už mŕtvymi osobami je celkom náhodná.

Psychoterapeutické a ďalšie profesijné postupy boli z dramatických dôvodov upravené a nemusia vždy presne zodpovedať bežnej reálnej praxi.

Poznámka redakcie:

Naše vydavateľstvo na pranie autora zachovalo spôsob nespisovného vyjadrovania postáv tak, aby čo najviac zodpovedalo prostrediu, v ktorom sa dej odohráva.

Moja vojna – II. diel

Výlet do Las Palmas

Copyright © René Benda 2023

Zodpovedná redaktorka: Perla Bartalošová

Cover photo © Mark Owen/Trevillion Images

Grafická úprava: Zuzana Ondrovičová

Vydalo: Vydavateľstvo Motýl, s. r. o., 2023

www.vydavatelstvomotyl.sk

Vydanie prvé. Rok vydania 2023

Tlač: TBB, a. s., Banská Bystrica, Slovensko

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, ani nijakými prostriedkami bez písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN: 978-80-8164-335-4

Ďakujem

*Vaškovi, Marekovi, Hane, Eve, Bernhardovi, Zuzane,
Karolovi, Lube, Marošovi, Perle, Branke, Ludmile,
Eddiemu, Jane, Irene, Benovi, Friederike, Kerovi, Sandre
a všetkým ostatným, ktorí mi pomohli pri upresnení
množstva reálií a jazykových detailov.*

ADÉLA

ADIN DENNÍK

Sarajevo (Bosna a Hercegovina), apríl 1992

Nie, v Sarajeve nebolo v poriadku vôbec nič...

Najprv sme nezohnali lístky. Posledné autobusy z mesta odišli práve v deň, keď sme tam dorazili. Neskôr sme sa dozvedeli, že jeden z tých autobusov zasiahol granát, keď bol pár metrov od hranice mesta. Prístupové cesty zablokovali jednotky bosnianskych Srbov a letisko obsadila JNA¹. Vojaci priamo ostreľovali ulice.

Bosnianske hlavné mesto obklúčili a zablokovali krátko po tom, čo sme tam prišli. Nedalo sa dostať ani dnu, ani von. Ako sme mohli byť také sprosté?! Totálne vygumované!

Myslieť si, že práve Sarajevo je miesto, cez ktoré sa najrýchlejšie dostaneme preč z Bosny. Desaťtisíce ľudí utiekli, ako mohli, niektorí aj pešo. A my trúby sme sa tam dobrovoľne nechali odviezť!

Lenže ako sme to mali dopredu vedieť, boháča?!

V prvý deň sme si to ešte neuvedomovali. Mira išla zháňať autobusové lístky a ja som zašla s mamou do nemocnice. Potrebovali sme pre ňu nové lieky. Pamätala som si, že hlavná nemocnica, opća bolnica, bola

¹ Juhoslovenská národná armáda (pozn. red.).

v centre na Kranjčevičevej ulici. Boli sme tam raz zo školy na exkurzii, lebo tam mali už aj cétéčko; to v Mostare nemali.

A práve keď sme s mamou vstupovali dnu, niekde za nami sa ozvala strelba a hneď nato niečo za nami na ulici vybuchlo. Vo vstupnej bráne vznikla taká panika, že niektorí ľudia popadali, keď sa utekali skryť dovnútra. Hrozná tlačnica! Aj my sme vleteli dnu a bežali čo najďalej od dverí a okien. Skryli sme sa v dlhej chodbe za vstupnou halou. Drepe som za vysokým kvetináčom a snažila sa upokojiť. Obzrela som sa a chcela som chytiť mamu za ruku, ale ona tam nebola. Chytila som niekoho cudzieho, nejakú babu, trochu staršiu než ja, a aj ona bola taká vystrašená, že sa ma držala, stískala mi ruku tak silno, že mi skoro rozmliaždila kosti na zápästí.

„Mami!“ vykrikovala som. Videla som asi desať ľudí natlačených okolo najbližších kvetináčov, prikrčených v tieni, všetci tam ticho čučali.

„Darina!“ zakričala som znova. „Mami!“

Nejaká pani na mňa vystrašene zazrela a zasipela: „Ušuti! Ticho!“ Nevšímal som si ju, vstala som a bežala do vstupnej haly. Bol tam zmätok, ľudia behali von a dnu, nejaký človek ležal pri stene, akoby bol... nie, videla som, že sa pohol, chvalabohu. Mamu som však nevidela.

Nakukla som do chodby oproti, ľudia pomaly vstávali a opatrne vychádzali zo svojich úkrytov. Zdalo sa, že nemocnicu to priamo nezasiahlo, muselo to byť o jeden-dva bloky ďalej, a všetci boli len vystrašení.

„Mami!“ kričala som a nakukla za každý kvetináč. Skúšala som otvárať dvere do jednotlivých ordinácií, väčšina mala zvonka guľu alebo boli zamknuté.

Prešla som celé okolie. Aj vonku sa to pomaly upokojilo, len som počula policajné sirény. Ľudia znova vyšli do ulíc. Dvakrát som dookola obišla okolie a potom znova všetky chodby v nemocnici. Priviezli tam medzitým nosidlá s nejakým zraneným človekom a jednu paniu na vozíku, ktorá hrozne kričala, no nezdalo sa, že by jej naozaj niečo bolo. Takmer som to nevnímala, len akoby cez nejakú hmlu.

* * *

Keď sa konečne Mira vrátila, zosypala som sa. Vrhla som sa k nej, revala som a snažila sa jej vysvetliť, že: „... som *ju* celý čas držala za ruku...“ a že keď sa ozvala tá rana, bol tam taký chaos, že sa mi musela vyšmyknúť a niekam zmiznúť.

Mira do mňa zlostne sotila. „Ty si ju stratila, boháča?“

„Nestratila!“ vykrikla som. „Nestratila som ju, čo si, ty oná!“

Mohla som si však hovoriť, čo som chcela, Mira mala pravdu. Mamu som stratila. Držala som ju za ruku a mala som ju držať pevnejšie, no ja som sa zlakla a bežala som dnu.

„Tí ľudia nás natlačili dnu. Bol to hrozný chaos.“

Mira prskala a naštvane krútila hlavou. Cítila som sa zúfalo, ale vedela som, že nech poviem čokoľvek, Mira si bude istá, že to bola moja chyba.

„Lenže čo teraz spravíme?“ opakovala, akoby si to užívala.

Znova som mala ten zvláštny pocit, že Mira je vlastne rada, že sa deje niečo hrozné. Pozerala na mňa škaredo, no oči mala veselé či čo.

„Musíme ju nájsť,“ povedala som rýchlo.

Akoby sa tešila, že som niečo pokazila. Zase ja. *Dodrbala si to, moja milá...* Nepovedala to síce nahlas, ale bola som si istá, že si niečo také myslí.

„Tak už aby to bolo...“ zamumlala.

A potom ešte, to som vedela, že povie: „Tak to je *podarené*, kurnik... *Fakt podarené...*“

Mala som slzy v očiach, ale donútila som sa ich zadržieť. Stisla som viečka zo všetkých síl a nenápadne som si zatla prsty do predlaktí. Nechcela som plakať, museli sme hľadať mamu.

Znova som niekoľkokrát prešla celý blok a okolie nemocnice. A asi trikrát som sa bola spýtať na centrálnom príjme, kde ma zakaždým veľmi rýchlo odbili. Sanitky práve zvažali ďalších zranených. Postávala som zúfalá v kúte a snažila sa zahliadnuť tváre tých, ktorí ležali na nosidlách, bol tam však stále hrozný chaos, stále do mňa niekto vrážal a pri tých najväznejších prípadoch boli sklonené sestry.

Tušila som však, že mama medzi tými zranenými nie je. Nincs itt, ako vravievala Margit.

Stratila sa, cítila som to v kostiach.

Mira ma našla asi o pätnásť minút. „Tak čo, kde si toľko?“

„Nincs itt,“ zamumlala som.

„Čo? Čo to trepeš?“

„Nie je tu.“

„No to vidím, kriste.“

Sestra na príjme si ma už pamätala. „Tvoja majka nije ovdje. Tvoja mama tu nie je,“ vrtela hlavou, len čo ma znova zbadala. „Príď večer, keď sa situácia upokojí.“ Rozhodila bezradne rukami okolo seba.

Aj som sa zahanbila, že ich tam zdržujem a pritom tam majú toľko iných starostí.

Chodili sme okolo nemocnice ešte asi pol hodiny a potom sme si sadli na múrik oproti, aby sme videli na vchod. Veď ak sa aj stratila, možno si pamätá, kde sme sa naposledy videli, a vráti sa do nemocnice. Ja by som to tak spravila... Určite bola ešte omámená liekmi. Modlila som sa, aby sa jej aspoň na chvíľu rozjasnilo a vrátila sa k hlavnému vchodu.

Mira odbehla kúpiť kávu a rožky. Také lupáčky. Tak som sa stále triasla, že ani téglík som nedokázala udržať

A potom som sa rozplakala. Hrozne nahlas, až sa ľudia otáčali.

„Nesmokli, prosím ťa,“ štuchla do mňa. „Dost, že si to dodrbala, aspoň teraz nerev, prosím ťa.“

Podržala mi kávu a vytiahla vreckovku, aby som sa mohla vysmrkať.

„Nájdeme ju, počula si ma?“

Prikývla som. Keď som sa trochu upokojila, spýtala som sa: „Čo tie lístky? Na kedy si ich zohnala?“

Mira rezignovane odfúkla: „Na svätého Dindy... Na nikdy. Nič nechodí, všetky spoje sú oddnes *zrušené*, milá moja.“

Pozrela som na ňu a rumázgala tak, že ma dokázala upokojiť až o pol hodiny.

Sarajevo bolo zablokované bez možnosti úniku. Nikto netušil na ako dlho.

A my v ňom.

To bol náš prvý deň v Sarajeve. Namiesto toho, aby sme už sedeli v autobuse smerujúc do Belehradu, sme tam čučali na múriku a bez mamy. Mira však nakoniec mala pravdu. Našli sme ju – na druhý deň. Obišli sme postupne všetky nemocnice a v jednej sme ju objavili. Mala vysoké horúčky a zápal pľúc, hospitalizovali ju na infekčnom v nemocnici v Koševe. Zranená však nebola. Bola celá, nemala ani škrabanec, bol to len zápal pľúc.

Keď jej po dvoch týždňoch horúčka klesla a prepustili ju, bola taká slabá, že sme ju s Mirou museli odviezť na vozíku. Do bytu, ktorý medzitým zohnala Mira. Netušila som ako. Povedala, nech sa nestarám. Ona bola v týchto veciach ten najschopnejší človek na svete. Bolo to asi pol kilometra od nemocnice, Mira musela na nemocničnej vrátnici nechať zálohu sto mariek, aby nám ten vozík požičali. Boli to naše posledné peniaze. Mira mala celý ten čas na ceste z Mostaru v nohavičkách schované dve stovky, a tak ich zachránila.

Bývali sme na Jezerskej ulici v zapadnutej uličke kúsok od centra. Bol to byt po nejakom lekárovi, ktorý stihol odísť včas. 4. apríla odišiel aj s celou rodinou, nechali tam len kanárika.

Neskôr som sa dozvedela, že byt nezohnala priamo Mira, ale Kiko. Jej nový frajer. Ona sa vždy rýchlo zorientovala. Dovtedy sme prespávali v jednej základnej škole pri Baščaršiji v telocvični na karimatkách. Našťastie už aj v noci bolo teplejšie, a tak sme sa prikrývali len dekami, ktoré tam mali v sklade, študenti si ich vraj brávali na výlety v prírode. Zdali sa mi trochu špinavé, ale aj tak som za ne bola vďačná. Bolo ich dosť a vďaka nim sme nemuseli ležať na tvrdej zemi.

Mamu pustili deň nato, ako sme druhýkrát spali v tom byte. Priviezli sme ju na tom vozíku. Kiko síce mal auto, ale ten deň mal *nejaké povinnosti*. Netušila som, čo robí, len to, že nebol v teritoriálnej obrane ako veľa iných chlapov, a Mira len odvrkla, nech nevyzvedám.

Zoznámili sa s Mirou na autobusovej stanici už v ten deň, keď sa mama stratila. Keď som ju *ja* stratila – to mi Mira vždy pripomenula. Zistili sme od niekoho na ulici, že sa dá prespať v telocvični, a tak ma

tam Mira odviedla a prišla až ráno. Vlastne som tam spala prvé tri noci sama. Až potom, keď mal Kiko nejaké tie *svoje povinnosti* a zmizol na pár dní, tam spala so mnou.

Bola veselá. Mira bola vždy veselá, keď mala frajera. Musela som uznať, že sa mi pozdával. Bol vysoký, tmavovlasý, na môj vkus možno príliš tmavý a taký... ostrý nejaký. Mal však pekné oči a bol ostrihaný nakrátko, a to aj vzadu, nenosil také tie nemožné účesy ako všetci okolo, a bol aj dobre oblečený.

On bol Bosniak a vedel sa *obracať*. Robil údržbára na úrade obcíny Centar, na Ulici Mis Irbina, no myslím, že to mal len naoko, že v skutočnosti robil *iné veci*.

„To akože čo tým myslíš?“ podráždene sa spýtala Mira, keď som ju na to upozornila. Bolo to pár dní po tom, čo sme našli mamu, už sme vedeli, v ktorej je nemocnici, a šli sme za ňou.

„No... že šmelí,“ odpovedala som neisto.

Mira odvrkla: „Ty sa staraj o svoje veci, dobre? Ešte budeš rada, že som ho stretla.“

A veruže mala pravdu ako vždy.

Situácia v meste sa menila veľmi rýchlo. JNA zablokovala všetky prístupy do mesta, autobusové a železničné spojenia prerušili, nelietali lietadlá a zle premávala aj MHD. Všade bol neporiadok. Na uliciach behalo množstvo psov a ďalších opustených zvierat. Tí, čo stihli odísť z mesta, kým to šlo, si ich pravdepodobne nemohli vziať so sebou. Alebo nechceli. Cez okno telocvične som jedno ráno videla dva zelené papagáje, sedeli na strome pred školou.

Chodili sme na autobusovú stanicu každý deň, ale vždy to bolo to isté. Všetky spoje boli zrušené. Dozvedeli sme sa o autobusoch Červeného kríža a UNESCO, hovorilo sa im transporty. Lenže ako sa situácia v Sarajeve zhoršovala, viac a viac ľudí sa pokúšalo o únik z mesta a vznikali dlhé čakacie zoznamy. Možno ešte spočiatku by to šlo, prvých pár dní, to sme však nemohli kvôli mame. Jej zápal pľúc mal spočiatku vážny priebeh. A kým ju pustili, všetko sa sprísnilo natolko, že bez papierov sme si ani neškrtli. Odvšadiaľ nás rýchlo poslali preč, len čo zistili, že sme *cudzinky bez dokumentov*. Nikto s nami nechcel mať nič spoločné.

Boli sme rady, že mamu si nechali v nemocnici, kým mala horúčku, a nenútili nás vziať si ju domov. Teda do telocvične.

A do toho všetkého začalo intenzívne ostreľovanie. Spočiatku som mala pocit, že to prichádza odšadiaľ. Jediné miesto, kde som sa cítila trochu bezpečne, boli záchody v škole, kde sme spali. Nemali okná, len pri plafóne také prieduchy do svetlíka. Presedela som tam celé hodiny, kým niekomu nedošli nervy a nevyhodil ma stade, keďže som obsadzovala jediný ako-tak čistý záchod.

Správy o ostreľovaní a o tom, kde koho zastrelili, sa šírili medzi ľuďmi. Už prvé dni toho bola plná telocvična, všetci hovorili o *snajperoch*. Rýchlo to prestalo byť tých niekoľko zastrelených demonštrantov na moste. Šírilo sa to ako blesk, každý deň pribúdali ďalšie a ďalšie fámy, ale aj naozajstné prípady. Spočiatku boli ulice dosť prázdne. Ľudia si zvykli až po niekoľkých dňoch. Na stĺpoch a domoch pribúdali plagáty s fotkami tých, ktorí boli nezvestní. A tých, ktorých zastrelili.

Sedela som celé dni v kabínke WC a potichu som vzlykala do rukáva, aby ma nikto nepočul a nevyhodil ma. Nedokázala som sa s tým vyrovnáť. Veď Sarajevo bolo vždy úplne normálne mesto, bolo super, mala som ho rada. Boli tam obchody, kaviarne. Len pred niekoľkými mesiacmi, pred Vianocami, sme tam boli na tej nešťastnej prísaha. A na nákupoch. A teraz tu snajperi odstreľovali na diaľku ľudí ako zver. Z okolitých kopcov nad mestom, kde boli dobre ukrytí, strieľali náhodne na ľudí, ktorí šli len tak po ulici. Neorientovala som sa v tom, ktorí sú to, či tí z JNA, alebo tí z domobrany. Jednoducho strieľali na ľudí, po autách a niekedy len tak z dlhej chvíle po psoch, keď bola ulica prázdna.

Všetci z toho boli hrozne vystrašení. Jedna pani, ktorá sa volala Šišić a spávala so starým otcom, sestrou a s dvomi deťmi na vedľajšej žinenke, prišla každý deň s novými správami. Mira ju prezývala *horormama*. Na moste Vrbanja vraj v to ráno zastrelili dvoch mužov, ktorí opravovali elektrické vedenie. Na tom istom moste, kde pred mesiacom zastrelili tie dve študentky! Jedného zostrelili rovno zo stĺpa a toho druhého, keď mu bežal pomôcť. A pri Viječnici nejakého vodiča v aute, takže stratil kontrolu nad volantom a vrazil do auta oproti, ten šofér to našťastie prežil. A nejaká žena aj s bábätkom na rukách dostala zásah do nohy

a ostala sa zvijať na zemi, chránila dieťa vlastným telom... A... začalo už toho byť priveľa, nedokázala som to dlhšie počúvať. Chcela som jej naznačiť, nech s tým prestane, ale Mira ma predbehla. Mala ešte menšiu trpezlivosť než ja.

„Molim vas, choďte si to rozprávať niekam na chodbu. Kto tu má spať, kriste!“

Pani na ňu zazrela.

„A čo vám to tu patrí, či čo?“

„Nepatrí, ale tie vaše horory už nemienim počúvať!“ odvrkla Mira. Ona sa len tak nedala.

„Tak si choď ty spať niekam inam,“ zasipela pani, ani ona sa nenechala.

„A čo nám to pomôže, že to budeme stále počúvať?“ pridala som sa. „Komu to pomôže, že tu teraz nezaspíme celú noc, keď to budeme preberať stále dokola...“

„Hajde, sklapni, soplaňa!“ oborila sa na mňa a otočila sa k sestre. „Šlapky jedny!“ začula som.

Mira sa rozzúrila: „Šta kažeš? Čo si to povedala?“

Začali plakať ich decká a ešte aj ten dedo do toho začal brblieť, takže o chvíľu prišiel nejaký chlap, ktorý tam dohliadal na poriadok, a zareval: „Ušutite svi, odmah! Ticho!“

Všetci sme hneď sklapli. „A už tu bude ticho, lebo všetci pôjdete, skade ste prišli!“ Dupol nohou a odišiel.

„Krava drbnutá,“ zašepkala som Mire. „Aj s tou jej sestrou...“

A počula som, že aj ony dve si šepkajú.

O pár ďalších nocí však s tým už našťastie prestali. Občas niekto niečo spomenul, ale zvykli sme si na to. Už sa to stalo toľkokrát a na toľkých miestach, že už sme o tom prestali hovoriť, keď sa to netýkalo niekoho konkrétneho, blízkeho.

Rozprávalo sa však o miestach, na ktoré sa snajperi zamierovali, pretože to zaujímalo všetkých. Všetci sme potrebovali vedieť, ktorým miestam sa vyhnúť a kde si dávať pozor. Tých miest bolo hrozne veľa. Po pár dňoch po meste pribudli značky „Pazi snajper“ a tiež sa to dalo spoznať podľa toho, že ľudia sa tam krčili, zakrádali sa popri stenách

budov a bežali, ako sa dalo. Alebo podľa toho, že tam boli škvrny na zemi. Niekedy nešli ani zmyť. A niekedy ich tam nechali naschvál.

* * *

A tiež diery – v stenách budov, v chodníku. A o pár dní vojenskej ostreľovanie. JNA ostreľovala mesto granátmi. Alebo čojaviem, čo to bolo... Nejaké bomby. Proste strely, aké sme zažili už v Mostare, ale oveľa intenzívnejšie. Oveľa častejšie. Vtedy v Mostare to ešte len začínalo, akoby ostreľovali len náhodne. Tu bola streľba mierená precízne a premyslene. Na miesta, kde boli bežní ľudia. A na budovy, nemocnice, na školy. Väčšina škôl pre to zrušila výuku. A na podniky. Na pekárneň. Prečo práve na pekárneň, prepána?!

„Ja si myslím, že to je horšie než druhá svetová,“ povedala som pani Šišić. Už sme sa medzitým udobrili. Postrážila som jej deti, keď išla so sestrou po jedlo a vybavovať si transportný poukaz, ktorý, samozrejme, nevybavila nikdy, nakoniec boli aj transporty pozastavené z dôvodu blokády. Ona však verila, že sa dostanú preč. Ony boli Srbky.

„Cez druhú svetovú boli nálety. To sledovali, mali radary, videli, že sa blížia lietadlá, zapli sirény a ľudia sa stihli schovať do pivnice. Pamätám si to zo školy, mávali sme besedy s partizánmi. A stará mama mi to rozprávala.“ Ony už o nás vedeli, že sme Slovenky. „Tu však žiadne nálety nie sú. Tu jednoducho strelia, kedy sa im zachce!“

Pani prikyvovala a jej sestra, ona bola taká čudná ako opakovací papagáj, tá len mumlala: „Da, stvarno, horšie než druhá svetová.“

Aj som si myslela, že ich netransportujú, aj keby transporty znova obnovili. Hovorila o tom každý deň, že už o dva dni, o tri dni, pozajtra, už vo štvrtok, a potom po víkende už budú odblokované cesty a bude možné odísť. Že to bude garantovať OSN.

Ja som však tomu neverila. Veď aj nás vždy poslali preč, keď sme sa šli informovať. A to sme boli cudzinky. Posielali si nás z jedného miesta na druhé a najmenej to zaujímalo tých v OSN. Vždy nám len povedali, že musíme priniesť nejaké dokumenty. Doklady o tom, že nie sme z Bosny. Lenže aké doklady sme im mali doniesť, keď nám všetko zobrali tí banditi!? Všetky naše papiere.

Trikrát som čakala na hlavnej pošte niekoľko hodín, aby som sa dovolala do Belehradu na veľvyslanectvo. Lenže žiadne linky nefungovali. Jednoducho neprepojovali. Brali poštu, listy, ale telefóny boli mimo prevádzky okrem miestnych liniek a občasného spojenia po Bosne a Hercegovine. No do Belehradu sa ani z pošty volať nedalo. A pritom som si bola istá, že by to nejako šlo. Veď stále sa objavovali správy, že všetci tí vojaci, ktorí tam okolo boli, a aj tí miestni papaláši a podobne, mali stále nejaké rokovania, takže si museli predsa nejako telefonovať.

„Telefonska linija za Beograd nije dostupna,“ oznámil vždy chlap pri vchode. Púšťal ľudí dnu, ale len po jednom.

A tak som aspoň napísala listy pani Janouškovej na ambasádu a tete Margit a Zuze. No keď už som stála v rade, ktorý sa krútil vo vstupnej chodbe tak, aby čakajúci stáli mimo okien a vchodu, cez ktoré by mohli ostreľovači niekoho zasiahnuť, viacero ľudí mi povedalo, že do zahraničia poštu nedoručia. „Veď lietadlá nelietajú a cesty sú zablokované.“ Bolo to logické... Lenže potom niekto povedal, že poštu vraj odvážajú vojenské lietadlá JNA, a niekto iný zase namietal, že nie je jediný dôvod, aby to JNA robila. To bolo tak so všetkým, že vlastne nikto nič nevedel, že sa nebolo koho spýtať, kde sa informovať. Nikto nevedel nič, hoci každý mal nejakú odpoveď. Väčšinou však nič z toho neplatilo, všetko to boli len dohady, nebolo sa čoho chytiť, nikto nevedel nič presne, a aj keď niekto niečo tvrdil, vzápätí sa ukázalo, že to neplatí...

Tie listy som však napriek tomu napísala a odniesla na poštu! Prosila som Sisa, aby ich doručili. A aby nás ochraňoval. Mňa aj Miru. Lebo tá stále niekde behala. A aj všetkých v našej telocvični a mamu v nemocnici. Hoci bola v izbe do dvora, prosila som Sisa, aby ochránil nemocnicu v Koševе pred granátmi, strela by poškodila budovu, mohol by nastať požiar a mama by tam zhorela. Nevládala by utiecť.

Deti pani Šišić, najmä malá Aleksandra mi často vravela, že sa modlí k Bogorodici, oni boli pravoslávni. Mala taký malý obrázok, vzala ho vraj z kaplnky v dedine, z ktorej pochádzali. Museli stade z hodiny na hodinu utiecť, pretože sa povrávalo, že sa tam hrnie armáda z Chorvátska a vojaci podrezávajú deti aj ženy tak, že im len narezú kožu a všetku

krv nechajú pomaly vytiecť. Povedala som jej, že je to hlúposť, že také veci Chorváti nerobia, no nevyzerala, že by mi verila. Ona sa najviac zo všetkého bála Chorvátov. Aj som premýšľala, že jej poviem, že my sme v Mostare boli vlastne chorvátska rodina, ale nakoniec som si to nechala pre seba. Nechcela som ju ešte viac vystrašiť. A celkovo, nikomu sme radšej už nič o sebe neprezradzovali. Dosť bolo, ako nám poškodilo, keď mama vtedy vo Foči vytárala, kto je jej manžel...

Aleksandra mi stále dookola vykladala, že tá Panna Mária, Matka Božia, ich zachránila a vďaka nej sa dostali do Sarajeva. Podobne ako ja som bola ešte pred pár dňami vďačná Sisovi, keď nás sem priviezli... Na druhej strane ktovie, ako by sme boli vtedy dopadli. Občas sme zahliadli niekde v televízii, čo všetko sa deje v iných častiach Bosny, vo Zvorniku, v Brčku, vo Foči a aj v Mostare... Ktovie, či by sme sa napokon vôbec niekedy dostali na hranice.

Mira prišla rozžiarená, už z diaľky som videla, ako ide. Ona keď sa tešila, tak aj úplne inak chodila – bola vystretá, prsia von.

„Som svetová, čo povieš?“ zvýskla, keď prišla k *nášmu* kútu v telocvični.

Prekvapene som vstala.

„No ja som proste bohovská. Som úplne svetová!“ Ona vedela sama seba pochváliť.

„Čo sa deje?“

„No veď počkaj, to budeš čumieť, čo som vybavila!“

Vyskočila som: „Ideme preč? Budeme transportované?“

Mira zavrtila hlavou trochu rozladene. „To asi ťažko... No ideme preč odtiaľto. Zohnala som byť!“

„Byť? Kde?“ zvolala som.

„Nad Džidžikovacom. Som dobrá, však?“

Džidžikovac bola štvrt vedľa centra, pokojnejšia a plná stromov. A stromy boli výhoda, veľa vecí skryli.

„Fakt, to je super! A keď pustia zajtra mamu z nemocnice, tak už nebude musieť sem a...“

„A to ešte počkaj, keď ho uvidíš!“

Uvidela som *ho* hneď pri vchode. Kiko, *on* nám to zohnal. Vzali sme si tých pár vecí zo žinenky, Kiko nás naložil do auta a odviezol nás na Jezersku. Ani som sa nestihla rozlúčiť s pani Šišić, len s jej deťmi a dedkom. Kiko šoféroval hrozne rýchlo, zatáčky vyberal tak, že pískali gumy a do križovatky sa vrátil plnou rýchlosťou, takže keby tam šlo iné auto alebo električka, bolo by po nás. Vtedy som už vedela, že nemachruje. Všetci tak jazdili. Bol to spôsob, ako znížiť šance na zásah od snajperov. Všetky autá jazdili rýchlo, minimálne sedemdesiatkou, a aj tak snajperi strieľali hlavne po autách. Vraj pre to, že šoférujú hlavne muži. A snajperi mierili hlavne po chlapoch. Tak sa to povrávalo.

Tou rýchlosťou sme boli o pár minút na mieste. Ak by aj po nás ten deň strieľali, nestihla by som to zaznamenať. Celú cestu som mala od strachu zatvorené oči. Zastavili sme pred celkom pekným domom, takým tým starým, aké sú aj v Košiciach okolo Gottwaldovej. Staré činžiaky. Kiko zabúchal na zamknutú bránu. Otvoril nejaký tučný chlap, premeral si nás a mlčky kývol, nech vojdeme.

Byt bol na prvom poschodí do dvora, čo bola, samozrejme, výhoda, a výhľad mal do stromov. V tom čase sa už zelenali. Svietilo slnko a byt vyzeral nádherne. Bolo tam všetko. Ešte aj nevysypaný popolník a dve šálky od kávy na stole, televízny program z marca a neumytý riad v dreze. A malý žltý kanárik. Vyzeral zúbožene, ale žil, našťastie ho chodila kŕmiť akási suseda z horného poschodia.

Museli sa naozaj veľmi ponáhľať. Tí, čo tam bývali.

„Ako to, že je neobsadený?“ začudovala som sa.

„To sa poďakujte tuto Nikšovi. Býva dole pod vami. Spolu s bratmi a ďalšími chlapmi z domobrany, tak si sem len tak niekoho nepustia.“

Tlštoch sa na mňa zaškeril, a tak som sa aj ja trochu usmiala. Inak som sa však naschvál dosť hrbila, všimla som si, že mi čumí celý čas do výstrihu.

Mira sa vyškerila a stále sa držala s Kikom za ruku a rozplývala sa, aké je to tam super.

Zvonka sa ozvalo pár výstrelov, ale my sme na tých pár minút aj zabudli, čo sa vonku deje. Chvíľu to bolo normálne. Mali sme byť. Prišiel

niekto a postaral sa o to, aby sme mali kde bývať. Bola som Kikovi veľmi vďačná.

Hoci, samozrejme, normálne to nebolo. Bol to cudzí byt, patrilo niekomu inému. Lekárovi, ktorému sa podarilo včas odísť aj s rodinou. Cítila som sa tam preto spočiatku zvláštna, akoby sme tam boli *na návšteve*. Všetkého som sa dotýkala opatrne, akoby som sa bála, že príde pani domáca a nachytá ma, ako si prezerám jej krištáľové poháre. Aj tie tam mali, boli naukladané vo vitríne.

„Oni naozaj odišli?“ spýtala som jedného z tých Nikšových bratov.

Prikývol. „Tí mali plno prachov...“

„Aha.“

„On bol zubár. Ten sa raz-dva chytí v Nemecku, tí sa len tak nevrátia...“

„Tak azda sa tam uchytí,“ zamumlala som a dúfala, že to bude pravda. Že sa nevrátia, aspoň nie dovtedy, kým budeme môcť odísť my. Trocha som sa znova usmiala, nech tam len tak nestojím a negúľam očami.

Nikša ukázal na zatvorené dvere, o ktoré bol opretý matrac: „Do tejto izby nechodte, tá má okná na ulicu, smerom ku kopcom,“ upozornil ma.

Mira s Kikom niekam zmizli.

„Ja sa o chvíľu vrátim, Delka,“ zakričala od vchodových dverí.

„Neboli sme však ešte za mamou.“

„Da, ja viem. Zastavím sa za ňou. Kiko ma odvezie. Nechod' radšej von, dobre?“

Odišli všetci aj s Nikšom a ja som tam ostala sama. Po všetkých tých dňoch, odkedy sme odišli z Mostaru, hoci sa mi to zdalo ako rok, som ostala prvýkrát niekde sama a nebála sa. Zvonku som počula výstrely a o pár minút aj nejaký silnejší výbuch, ale vo vnútrobloku vyzeralo všetko normálne a vysoké múry tlmili zvuky. Dôkladne som sa zadívala do dvora – ani jedno okno nebolo rozbité a bola tam záhrada s kríkmi a so sušiakom na bielizeň. Len na dome oproti boli na najvyššom poschodí okná obité doskami.

Dosypala som kanárikovi proso a vyčistila klietku. Vodu mal čistú, asi mu ju vymenila nedávno tá suseda. Chvíľu lietal splašene po klietke, no napokon sa upokojil a dokonca si zobol zopár zrníek z misky.

Preskúmala som kuchyňu a v linke som našla kávu. Tiež mali Nescafé. Pracháči, ako vravel Nikša. Elektrina našťastie fungovala, a tak som dala zovrieť vodu, zaliala kávu a sadla si na gauč do obývačky. Pustila som telku, vyložila som si nohy na stôl a nepozerala som ani správy, len počúvala pesničky. Hudbu som pustila nahlas, aby som nepočula tie výbuchy, rany či húkanie sanitiek a vôbec všetky tie zvuky, čo všade a nepretržite nahradili bežný mestský hluk.

To som veľmi pekne napísala. Súdružka učiteľka Alihodžic by ma pochválila – len asi miesto *čo* som mala napísať *ktoré*. ... zvuky, ktoré nahradili bežný mestský hluk. A chvíľu som ich naozaj nepočula. Počúvala som pesničky od Army of Lovers a Pet Shop Boys, občas dali aj Sandru alebo niečo nové, Lisu Stansfield, tú som mala rada. Dala som to hrozne nahlas a na chvíľu som na všetko zabudla. Keď spievala *All Around The World*, aj som si poplakala. A pritom som ani nevedela, o čom spieva.

SILVIE

Praha (ČR), apríl 2012

Odložila zošit na malý stolík vedľa pohovky, oprela sa o vankúš a zaklonila hlavu. Trvalo tri týždne, kým to prečítala. Adéline zápisky ležali pred ňou a mala pocit, že ju sledujú. Akoby mali oči, ten papier akoby čakal a sledoval, ako zareaguje.

Párkrát zažmurkala, aby sa tej fantázie zbavila. Natiahla sa po šálku, vždy večer si robila bezkofeínovú kávu, mala obzvlášť rada tú z Marks and Spencer, nepripadala jej na rozdiel od iných ako z umelej hmoty. Ema a Domino už spali, Sam bol v Berlíne na služobnom výjazde, a ona mohla konečne dočítať klientkin denník. Adélinu katarznú naratívnu sublimáciu, ako si to odborne nazvala.

Po celý čas intenzívne premýšľala, prečo Adéla prestala písať práve v tomto bode. To bola kľúčová otázka, v práci s klientmi ju využívala veľmi často. „Prečo sa to a to udialo či deje práve v danom momente.“ Práve vtedy, práve 3. mája, práve večer, práve na tom mieste, čo bolo pred a čo nasledovalo po.

A najlepšie bolo, keď klient odpovedal, že *nevie*.

Silvie vedela, že to je ten zásah do čierneho. Tam treba kopať. Zbožňovala tú odpoveď *Neviem*. Neviem, neviem, to neviem, no ... *netuším*, pani doktorka. To slovo fungovalo pre väčšinu ľudí ako ochranný štít. Predstavovala si ho ako veľké N potiahnuté plexisklom, ktoré klient vystrčil pred seba, vždy keď narazili na niečo ohrozujúce. Zabudnuté. Vytiesnené. Zastrčené strašidlo, pocit, fantáziu, hnev, nenávisť a konflikt.

Sam sa jej občas pýtal, ako ju to môže stále baviť. Rýpať sa v konfliktoch a traumách druhých, cudzích ľudí. Prvé, čo mu na to odpovedala, bolo: „Ja vlastne *neviem*...“

Na druhý deň v Silviinej pracovni, keď si stihla dať narýchlo kakao z automatu a schrumať rožok, aby počas nasledujúcich dvoch hodín nemala nízky cukor, Adéla dosadla na sedačku oproti jej pracovnému kreslu, a ona sa jej na to spýtala. Odpovedala presne to, čo predpokladala.

„Hm, to neviem, pani doktorka.“

Silvie sa usadila pohodlnejšie a zapísala si na poznámkový papier veľké N. Hneď potom jemne prikývla a zadívala sa na klientku.

„A napadá vám niečo?“

Adéla mala tridsaťosem rokov a vyzerala dobre. Mala drobnejšiu postavu, trochu väčšie stehná a boky, ale na to, čím všetkým si prešla, vyzerala výborne.

Silvie tú myšlienku zahнала. Už veľakrát sa stretla s tým, že ľudia, ktorí navonok vyzerali dobre, v živote prežili tie najhoršie veci, hlboko ich však schovali a tú fasádu spolu s *Neviem* používali len ako ďalšiu ochranu. Ako ďalší štít.